

O'JAR

Ul tuta ot quyrug'indan, "bo'l uzun soch" deb qo'ya,
"Tek nega boshda tugul?" Tanqidga muhtoj deb qo'ya.

A. To'qay

Qutbiddinovga ovchi oshnasi ikkita tustovuq in'om qildi. Tustovuqlar tozalanib, tuzlanayotganda Qutbiddinovning fe'li aynidi ya'ni bironta shinavanda ulfat bilan birpas dilkashlik qilg'usi keldi. Uning qo'shnisi Zargarov yaqin bir oy bo'ladi, chorakam bir litr xushbo'y vinoni dumba-jigar bilan ichkani asrab yurar edi, semiz tustovuqning daragini eshitib, "Xayr, qo'y so'ysak yana vino topilar", dedi.

Bu ikki ulfat ahyonda mana shunday dilkashlik qil-ganlarida suhbat boshdan-oyoq ikki mavzudan chetga chiqmas edi: biri — shu ketishda shaharimiz yana ellik yildan keyin qanday bo'lar ekan: ikkinchisi — so'ngi vaqtlarda fan kishilarni yoshartirish to'g'risida nega indamay qo'ydi?

Qutbiddinovning o'g'li Suyar ovqatdan keyin o'quvchilar saroyiga ketgan edi, soat oltidan o'tib bo-rayotir — daragi bo'lmadi. Shu vajdan Qutbiddinov suhbatning boshlanishida jinday tashvishmand bo'lganidanmi, bu safar mavzu shaharning kelajagi, fanning jimib ketgani emas, bola tarbiyasi bo'lib qoldi. Zargarovning ham o'g'li bor. Ikki ota hozirgi tarbiyani ko'p maqtashdi. Zargarov uzun so'zdan xulosa chiqarib, "men yoshligimda shunday tarbiya ko'rgan bo'lsam, hozir yerda turib oyda chorvachilik qilar edim" dedi.

-Men ham. — dedi Qutbiddinov, — men ham ko'p hikmatlar ko'rsatar edim. Lekin, birodar... Qani, ichaylik! A uf... Lekin, birodar, har yomonning bir "ammo"si bo'lishi kerak, har yaxshining bir "lekin"i. Hozirgi tarbiya yaxshi. Hech shubhasiz yaxshi! Lekin kamchiligi yo'qmi? Bor, albatta, bor! Masalan, bolalarga shaxmat o'ynatishni olaylik. Bolaning miyasi shunday miyaki, chunonchi... bizning moliya tili bilan aytganda, alohida paragrafl

-Oh-oh-oh! Otangizga rahmat! Kamol toping, do'stim! Men ham xuddi mana shuni aytaman deb tur-gan edim. Shundoq, do'stim, bola deganingizning miyasi... Iye, siz nega oq ichmadingiz?

Fikrlar bir joydan chiqib, ikki tanqidchi ko'p mamnun bo'lishdi. Suhbat yana ham jonlanib ketdi. Hozirgi tarbiyani olib shaxmatga urildi, shaxmatni olib tarbiyaga; ikkovining ham dabdalasi chiqarildi. Qutbiddinov ryumkalarni yana to'ldirdi, vilka bilan iyagini qashlab davom etdi:

-Shaxmatning yana bir zarari shuki, agar g'irrom odam bilan o'ynasangiz asabingiz buzuladi. O'ttiz to'rtinchi yilda Bobojonov bilan o'ynagan edim, g'irromlik qilib shohimni olib qo'ydi. Shohimni ber, men senga bo'lak narsa beray desam, ko'nmedi, cho'ntagiga solib qo'ydi. Jahlim chiqib qolgan ekan, shohsiz o'ynay berdim, baribir qoldirdim. Shundan beri o'ynamaydigan bo'lib ketdim. Nima keragi bor? Xo'sh, ana qoldirdim, nima bo'пти?

-Shuni ayting, poyezddan qoliptimi?

Soat sakkizdan o'tganda Suyar keldi. U, eshikdan juda hovliqib kirgan edi, bularni ko'rib shashti qaytdi; sekin ichkarigi uyga kirib ketayotganida Zargarov ko'rib qoldi.

-E, e, yigitcha! Qani, buyoqqa keling-chi! Ho', barakalla, mulla Suyar! Otasini suyarmi, onasini suyarmi, a? Yo ikkalalarini ham suyarmi?

Qutbiddinovning otalik mehri jo'sh urib ketdi, Suyarning boshidan, yuzidan o'pdi, quchoqladi.

-Albatta, otasini suyarda-a, o'g'lim? Bizning o'g'il ko'p yaxshi-da: birov bilan urishmaydi, papiros chekmaydi, onasidan otasini yaxshi ko'radi, shaxmat o'ynamaydi...

Suyar o'zining quvonchini tantana bilan e'lon qildi:

-Bugun instruktorimizni qoldirdim, dada!

-E, ana endi! Ko'p bema'ni ish qilibsiz-da, o'g'lim! Shaxmat o'ynamagin demabmidim? Qara, burningdan suv oqyapti, miyang suyulbdi! — Suyar bo'shashib ketdi.

-Shaxmat o'ynagandan emas, — dedi bumini artib, — kecha o'zingiz ariqdan ko'zoynagingizni izlatdingiz...

Qutbiddinov labini burdi.

-Ko'zoynak izlasa burundan suv oqar emishmi? Ming la'nat! Bor, uyga kir, darsingga qara!

Suyar ta'bi xira bo'lib, kirib ketdi. Qutbiddinov o'g'lining noqobilligidan, andishasizligidan qattiq xafa bo'ldi: nahot otasi shaxmat o'ynamagin degan bo'lsa-yu, o'ynasa; o'ynaganini yana, ayniqsa mehmonning oldida bu qadar tantana bilan e'lon qilsa. Zargarov ko'p bolalar shunaqa ekanligi va Suyar eslik bola bo'lgani uchun bu xildagi qusurlarini yo'qotish qiyin emasligini aytib, ranjigan otaning ko'nglini ko'targan bo'ldi.

-Mening o'g'lim-chi, bundan ham battar. Men unga tog' injeneri bo'lgini desam, "yo'q, dada, bilmaysiz, men uchuvchi bo'laman", deydi. Ha-ha-ha... voy, itvachcha-yey, men bilmas emishman!

Ikki tanqidchi bolalarning otalarga gap qaytarishlarini, otalarning so'zlarini ba'zan yerda qoldirishlarini hozirgi tarbiyada bo'lgan eng katta kamchilikning natijasi hisoblashdi va buni har kuni, har soatda ko'rib turganlari holda bunga qarshi jamoat fikrini qo'zg'aguday bir ish qilolmaganlari uchun o'zlarini ham ayblashdi.

-Men shu to'g'rida gazetaga bir maqola yozsammi deb ham o'ylagan edim, — dedi Zargarov, — lekin kelishtirilmasman deb qunt qilmadim. Chala-chulpa yozib birovning oldiga "shu to'g'rimi?" deb borgani nomus qilaman. Rostini aytsam, ellik oltiga kirib ham birovdan aql o'rganishni o'zimga ep ko'rmayman. Endi, men sizga aytsam, biz birovga aql o'rgatsak tuzuk. Nima dedingiz?

-Albatta. Lekin men ham maqola yozishga yo'qman, birodar. Endi biz-ku, o'tdik, bolalarimiz ham bizday bo'lmasin deng. Buning uchun bolalarga har xil adabi-yotlardan o'qitish kerak. Bu to'g'rida ham hozirgi tarbiya o'choqlarimizningbeparvoligibor. Chunonchi, men u kuni o'g'lingizni imtihon qilib ko'rdim. Mazasi yo'q! Hatto Saltikov bilan Shchedrin, degan mashhur yozuvchilarni bir-biridan farq qilolmaydi, ikkovi bitta odam deydi: Kula-kula o'libman. Sizga aytaman deb esimdan chiqibdi.

Zargarov "o'g'lim a'lochi" deb hech kimga so'z bermas edi. Qutbiddinovning bu kulgisi uni tamom o'ldirdi.

-Rosti bilan shunday dedimi? Adabiyotdan ham a'lo baho olgan edi-ku.

-Adabiyot muallimi oshnangizdir.

-Be, Saltikov bilan kim dedingiz hali, Shchedrinmi? Shuni bilmasa men qulog'ini tagi

bilan sug'urib olaman

Qutbiddinov hamon kular edi.

-Bilmaydi, bahazur sug'urib ola bering, azbaroyi xudo, ikkovi bir odam deydi.

Qutbiddinovning meyordan ortiq kulgisi Zargarovning g'ashini keltirdi. Nima bo'lib uning og'zidan "mening o'g'lim bilmasa, sening o'g'ling ham bilmaydi" degan mazmunda so'z chiqib ketdi. Qutbiddinov ham o'zining o'g'liga ishonganligi uchun, Zargarovning bu bo'htoniga darrov, issig'ida zarba bergisi keldi.

-Hozir, hozir, — dedi, — Suyar! Ho, Suyar! Bu yoqqa chiq, o'g'lim! E, yotganmiding? Mayli, bu yoqqa o'tir. Bizga bir narsani hal qilib ber: Saltikov katta yozuvchimi, Shchedrin katta yozuvchimi?

Suyar goh otasiga, goh Zargarovga qarar va hayron edi.

-Yo'q, siz savolni noto'g'ri qo'ydingiz dedi Zargarov, — Bunday: Saltikov ilgari o'lganmi, Shchedrin?

-Ikkovi bitta odam-ku! — dedi Suyar, nima gap ekanini bilolmay.

Zargarov qiyqirib kuldi, chapak chaldi va bunga ham qanoat qilmay o'rnidan turib o'yinga tushdi. Qutbiddinov do'q urdi:

-Saltikov bilan Shchedrin-a? Kim aytdi senga?

-O'zim bilaman, kitobda bor.

-Kitobda bor? Shaxmatni ko'proq o'yna, itvachcha!

Qutbiddinov bola bechorani ko'p urishdi. Zargarov Qutbiddinovni o'larday kalaka qilib toza alamini oldi, buning ham og'irligi Suyarga tushdi. Suyar yig'lab yubor-di.

-Undoq demagin, o'g'lim, — dedi Zargarov birpas jimlikdan keyin, — dadang bir narsa degandan keyin darrov "xo'p, bilmabman" deyishga o'rgan. Yaxshi emas.

-Noto'g'ri aytsalar-chi?

Ikki tanqidchi yalt etib bir-biriga qaradi va bu qarashda ikkovining ham ko'nglidan bir gap o'tdi: "Bola ham shunday o'jar bo'ladimi?" Suyar ichkariga kirib ketdi. Qutbiddinov ertagayoq Suyarning maktabiga borib katta g'alva ko'tarmoqchi bo'ldi. Zargarov maktabdan ham ko'ra o'quvchilar saroyiga borishini ma'qul ko'rdi. Anchadan keyin Suyar kattakon bir kitob ko'tarib chiqdi:

— Mana, — dedi portretni ko'rsatib, — mana, Saltikov-Shchedrin!

Qutbiddinov "bu o'jar bola hamon o'zinikini ma'qul qilmoqchi" deb juda g'azablandi, ammo mehmonning oldida o'zini tiydi. Zargarov portretning ostidagi yozuvni o'qib, xuddi qanotli tuya ko'rganday ajablandi va kitobni sekin Qutbiddinovning oldiga surdi. Qutbiddinov portret va uning ostidagi yozuvga uzoq tikildi, so'ngra, ko'zoynagini sekin qulog'idan bo'shatar ekan:

-Him... — dedi, — Saltikov-Shchedrin! Ko'rdingizmi, o'sha vaqtdagi yozuvchilar ham soqol qo'ygan ekan...

Jimlik cho'kdi. Suyar indamay ichkariga kirib ketdi. Shu yerda hikoya tamom, chunki uning mantiqiy davomi g'alaba qozongan Suyarning bu ikki tanqidchidan o'ch olishi bo'lar edi. Suyar buni lozim topmadi.